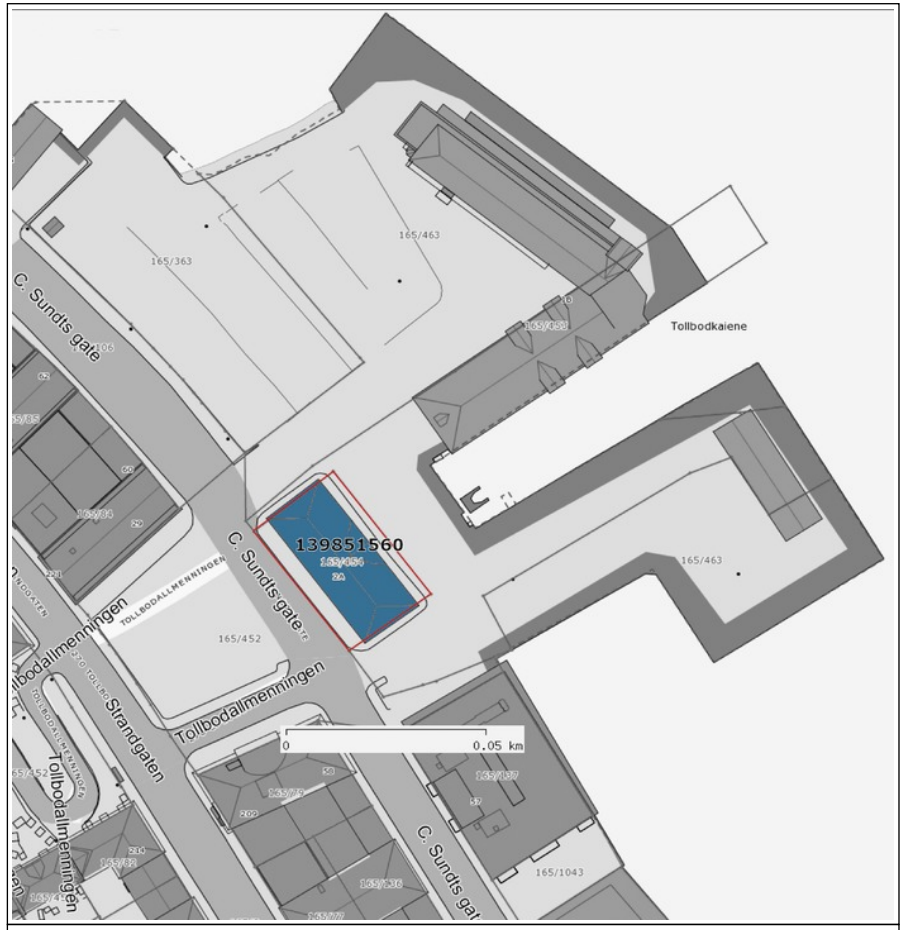

Bygnings- og eiendomsdata

Fylke: Hordaland
 Kommune: 1201/Bergen
 Opprinnelig funksjon: Offentlig forvaltning, tollbod
 Nåværende funksjon: Offentlig forvaltning, tollbod
 Foreslått vernekategori: Verneklasse 1, fredning
 Totalt antall bygg: 1

Bygningsoversikt, omfang vern

Byggnr	Bygnavn	Oppført	Verneklasse	Omfang	GAB nr	Gnr/Bnr
6608031	Tollbualmenning 2 a	1758 - 1763	Verneklasse 1, fredning	Eksteriør/Interiør	139851560	165/454

Vern kompleks

Formål: Verne Bergen tollbod som et arkitektonisk, arkitekturhistorisk og tollhistorisk viktig ledd i norsk historie og i Bergens bybilde.

Begrunnelse: Tollbodens kontorbygning fra rundt 1760 er et påkostet signalbygg for sin tid og fremstår som en meget representativ bygning og et vesentlig innslag i Bergens bybilde. Til tross for omfattende krigsskader er den fremdeles et hovedverk i periodens arkitekturhistorie i Norge. Innredningen fra 1954 er et meget markant uttrykk for sin tid og er av høy kvalitet både som form, i materialvalg og i håndverksmessig utførelse.

Omfang: Bygningens eksteriør. Opprinnelige konstruksjoner fra 1954 i hele bygningen.
 Interiør: Nordre halvdel i 1. etg. (nord for portrommet), hele 2. etg.

Beskrivelse kulturmiljø

Tollboden ligger innerst i en større hop som ble anlagt samtidig med tollboden. Hopen åpner seg ut mot Vågen og Bergenhus på den andre siden og ligger dessuten i synskontakt med Håkonshallen og Rosenkrantzårnet. På landsiden ligger bygningen som nedre avslutning av Tollbodallmenningen som ble anlagt samtidig med bygningen etter bybrannen i 1756. Både tollboden og hele det omgivende bygningstilfellet ble sterkt skadet ved eksplosjon og brann 20. april 1944. Tollboden og Nordre pakkhus med havnelageret i vinkel mot nord ble istandsatt mens den øvrige bebyggelsen ble fullstendig fornyet i nye former og store dimensjoner. Denne nye bebyggelsen utgjør et forholdsvis helhetlig bygningsmiljø med høy utnyttelsesgrad fra rundt 1950 med enkelte senere endringer og tilføyelser.

Eiendomshistorikk

Bergen var fram til 1830-årene Norges største by og spilte en viktig rolle, ikke minst i forhold til handel. Før 1563 var det kongens sysselmenn på Bergenhus slott som innkrevde toll og avgifter fra alle tollsteder. Da ble tolladministrasjonen utskilt fra andre myndigheter, og det ble ansatt en toller, og det antas at han fortsatt holdt til på Bergenhus. Betegnelsen tollbod ble første gang nevnt i 1564 og den lå ved Rosenkrantz tårn. Den ble beskrevet som "nogenlunde brøstferdig og av idel gammel tømmer". men var i bruk fram til ca 1651.

Første tollbod på nåværende tomt på Strandsiden av Vågen ble oppført i 1651 og sto fram til hele bydelen brant i 1756. Denne tollboden var oppført i tømmer i to etasjer og sto på et bolverk som stakk ut i Vågen, godt utenfor byborgernes tilgrensende sjøboder slik at det var godt oversyn over virksomheten i havnen. Bygningen var kjent for å være den største og anseeligste tømmerbygningen i byen. En gammel tegning viser svalganger langs nordre langsida i begge etasjer. I første etasje var det vaktstue i enden ut mot vannet, mens resten av etasjen besto av pakkboder. I annen etasje var det både skriverstuer og leilighet for generaltollforvalteren. (Hilbrandt Meyer: Bergens beskrivelse 1764, utg. 1904).

Etter brannen i 1856, gikk byens ledende menn med stiftsamtmann Ulrik Fredrik de Cicignon i spissen snart i gang med å planlegge en ny tollbod. Cicignon engasjerte en tysk arkitekt, Johan Joachim Reichborn (1715-1783). Han var født i Hamburg, men ble værende i Bergen og regnes som Norges første faglærte arkitekt. Han ble engasjert til å bygge opp igjen Bergen etter bybrannen. Hans mest kjente verk er Nykirken og Tollboden.

Den nåværende tollboden ble oppført 1758-63, noe lengre inn fra Vågen enn det nedbrente anlegget. Rester av de gamle bolverkene ble fjernet og den nye tollboden oppført på bolverk oppfylt med stein. På sjøsida ble det laget en skjermet havn i form av en hop med kaianlegg på tre sider. Dette kaianlegget er senere forlenget utover i Vågen og erstattet av steinkaier og større utfyllinger. Anlegget har tidligere hatt pakkhus langs begge sider av hopen (Søndre og Nordre pakkhus). Disse pakkhusene er oppført, endret, forlenget og fornyet til forskjellige tider. Eldste del av det nåværende Nordre pakkhus ble oppført i 1908. Det ble forlenget vestover i 1919 og i 1920-23 med en 3 etasjers fløy i vinkel som i begynnelsen inneholdt lokaler for Tollvesenet og pakkrom til utleie. (St. med. nr. 10 1932). Hele dette Nordre pakkhus med havnelager er senere solgt til Bergen Havnevesen. Søndre pakkhus ble totalskadet i brann i 1960, og restene ble revet få år etterpå.

Tollbodkaiene ble overdratt til Bergen havnevesen 1914, med bruksrett og fri tomt til pakkhus mv. for Tollvesenet (St. med. nr. 10 1913.)

Entra Eiendom overtok eiendommen ved opprettelsen av selskapet fra 1. juli 2000. Den brukes i 2008 som kontorer for Bergen tollsted som også leier lokaler av havnevesenet i Nordre pakkhus. Det arbeides med planer om gjenoppføring av Søndre pakkhus.

Verneverdige bygg

Byggnr: 6608031

GAB nr: 139851560

Navn: Tollbualmenning 2 a

Oppført: 1758 - 1763

Sett fra nordvest. T.h. for hopen ligger Nordre pakkhus der Tollvesenet pr. 2008 leier lokaler av havnevesenet. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

Sett fra sydvest med Bergenhus og Håkonshallen i bakgr. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

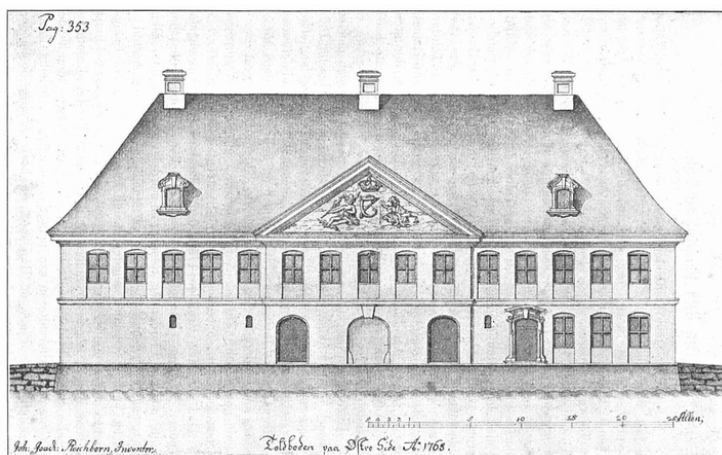
Sett fra nordøst med havnelageret fra 1923 t.h. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

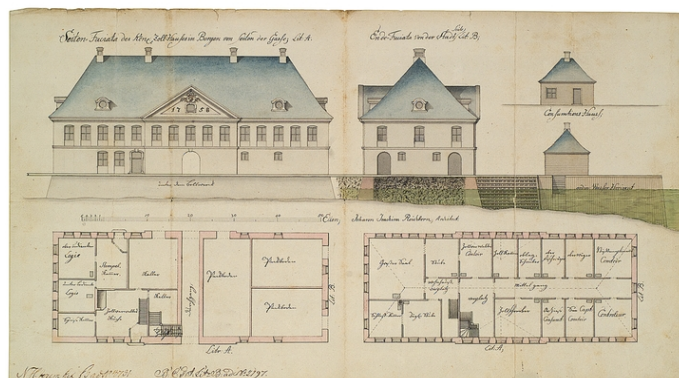
Sett fra Bergenhus. T.v. Nykirken tegnet av samme arkitekt. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

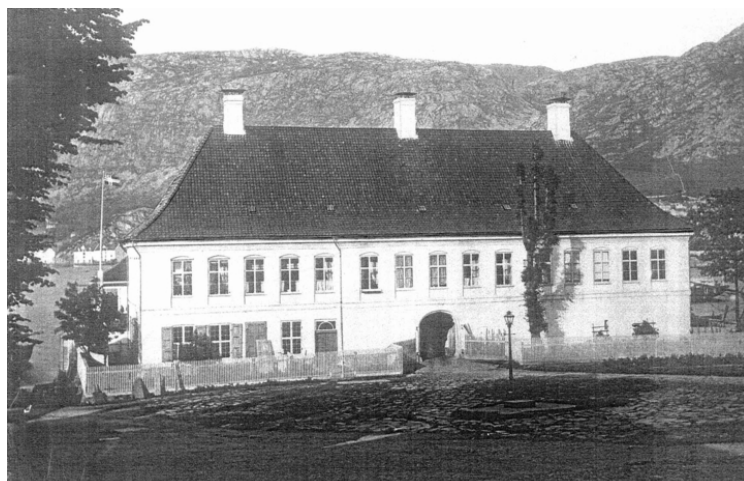
Etter eksplosjonsulykken i 1944 er det omgivende bygningsmiljøet helt forandret. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

Reichborns tegning viser gavlutsmykningen slik den var planlagt. Etter Hilbrandt Meyer 1764, utg. 1904.

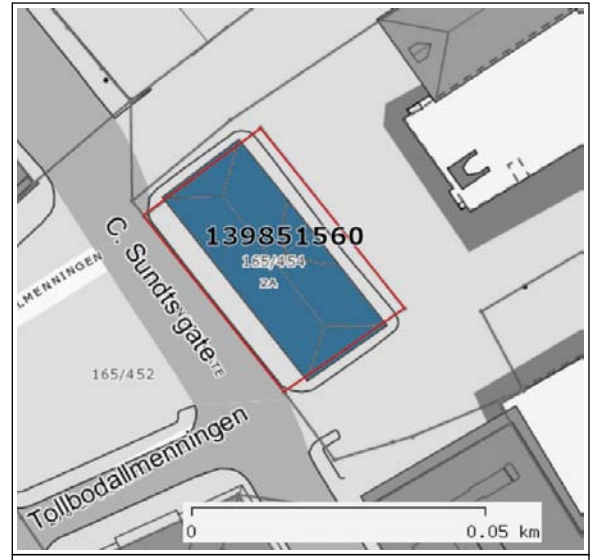
Reichborns tegning 1758. Det lille huset var et konsumpsjonshus for innkreving av toll av matvarer som ble ført til byen. Det ble revet i 1830. Riksarkivets kartsamling GTK 3-1.

1860-årene. Viser forhager og nye vinduer i 2. et. fra 1858, men opprinnelige i 1. et. sammen med hovedinngangsdør til leiligheten. Portrommet var eneste innkjøring til eiendommen. Foto: Riksantikvarens arkiv.

Bygnings- og eiendomsdata

Ansvarssted/etat:	ENTRA
GAB nr:	139851560
Gnr/bnr:	165/454
Oppført:	1758 - 1763
Byggherre:	Tollvesenet
Arkitekt:	Johan Joachim Reichborn (1758), Johan Lindstrøm (1952)
Opprinnelig funksjon:	Offentlig forvaltning
Nåværende funksjon:	Offentlig forvaltning
Bygningsart:	Tollbod
Regulering:	Regulert: Reguleringsplansformål (1946); Tollbod. Kommunedelplan Sentrum (2001); Offentlig formål, Byutviklingsområde C.
Vernestatus:	Administrativt fredet - registrert i Fortidsminneforeningens årbøker 1933 og 1934.

Sammendrag bygningsbeskrivelse

Anlegget ble oppført i to etasjer med valmet tak med svai og pyntegavl mot sjøen. Originaltegningene viser at det også var planlagt tilsvarende gavl mot landsiden, dette ble ikke gjennomført. Det var også planlagt takarker på alle sider. Heller ikke dette ble gjennomført. I gavlen sees i dag opphøyete steinpartier. Her skulle det hugges relieffer med figurene Merkur, Justitia og kongekrone over Chr. 7s monogram, men bare steinblokkene kom på plass. I første etasje er det en gjennomgående portåpning. Det var opprinnelig flere dører på langsiden. Langveggene er oppdelt i tre like flater ved hjelp av et ca 10 m fremskutt midtparti ("midt-risalitten") Båndgesimsen rundt hele bygningen som deler veggens høyde i to like store deler, samsvaret mellom midt-risalittens bredde og høyden til toppen av prydegavlen og den kraftige utfallende takgesimsen, alt dette hører barokken til. Dette gir bygget et helhetspreg av symmetri og monumentalitet.

Etter gjenoppbygging etter krigsskade er dekker og takkonstruksjon utført i armert betong. Noen av arkene fra de opprinnelige tegningene ble etablert. Innvendig ble det særlig lagt vekt på utformingene og materialbruken i vestibylen i 2. etasje hvor det er panelt med Oregon pine og gulvet er dekket med marmorfliser. Også bakveggen på tollkassererens ekspedisjonslokaler (2. et. søndre del) har slik panel. Interiøret framstår som typisk fra perioden og har høy kvalitet i utforming, materialbruk og håndverksmessig utførelse.

Sammendrag bygningshistorie

Oppført som tollbod 1758-63 med pakkhus i søndre del av 1. etasje og kontorler i etasjen over. Bygningen er oppført i det som kalles nordtysk senbarokk, velkjent fra mange herregårder i Nord-Tyskland og i Danmark.

Nordre del var fra begynnelsen av leilighet for tollforvalteren i begge etasjer, og leiligheten ble etter hvert utvidet til en større del av 2. etasje der flere kontorler ble fortrent til Søndre pakkhus. Fra 1860-årene ble leiligheten innskrenket og i 1902 fjernet.

Bygningen ble fullstendig utbrent ved eksplosjonsulykken på Vågen i 1944, og ble etter langvarige diskusjoner gjenreist 1952-54 i tilnærmet opprinnelig utforming, men med helt ny innredning i moderne stil og etter tidens nye funksjonskrav uten forsøk på gjenskaping av historisk innredning. Arkitekt Johan Lindstrøm.

Bygningshistorikk

1758	1763	Bygningen oppført 1760-61 og teknet, deretter innredet. Oppført av pusset gråstein i to etasjer med kjøreport gjennom midten av underetasjen. Arkitekt Johan Joachim Reichborn. Originaltegning viser at det skulle være leilighet for tollforvalteren gjennom begge etasjer i nordre del og lokaler for tollbodens virksomheter i søndre del. Det var planlagt følgende romfordeling: 1. et. delt av et portrom med 3 pakkboder på sydsiden, alle med egen inngangsdør utenfra, mens det på nordsiden var kjøkken, spiskammer og to kjellere med inngang fra husets begge langsider. Dessuten var her markert to rom som losji for overbetjent og underbetjenter som sammen med et stempelkammer hadde inngang fra langsiden mot Vågen. I 2. et. vises ti kontorer og et trapperom organisert på begge sider av en midtkorridor gjennom ca 2/3 av bygningens søndre del. Egen trappeoppgang førte fra portrom opp til kontorene. I nordre del var boligens stue, dagligstue, store sal og ene soverom, organisert rundt en mindre gang der egen trapp førte opp fra inngangsdøren på vestre langsida som betjente både kjøkkenet i 1. et. og resten av boligen i 2. et. Planen hadde således en klar funksjonsdeling mellom bolig og virksomhetsdel. Dessuten var det dørforbindelse både mellom boligens gang og kontorkorridoren i 2. et. der tollforvalteren også hadde dør mellom sitt kontor og stuen.
1821		Reparasjon (omtalt uten spesifikasjon i St. Prp. No. 12 1859-60).
1826		Inneholdt nå: I 1. et.: 3 store pakk-kjellere og en fjerde som var husholdningskjeller for tollinspektøren. Dessuten 3 værelser og kjøkken som tilhørte inspektørens leilighet. I 2. et.: 16 værelser hvorav 6 var kontorer for inspektøren og kassereren, og 10 beboddes av tollinspektøren. (Beskrivelse over Statens Eiendomme, Chra. 1827.)
1843		2 av værelsene i 1. et. tilhørende inspektørleiligheten spesifiseres nå til tjenerværelser. Til huset hørte et lite skur av bindingsverk inneholdende vaskehus med mer (i 1862 nevnes her 2 latriner), og dessuten en liten have. (Fortegnelse og beskrivelse over Statens Eiendomme, Chra. 1845.)
1856	1858	Omfattende reparasjoner og oppussing. Taket og murer reparert og alle vinduer i 2. et. skiftet ut. Hovedreparasjon av kontorene og oppussing av leiligheten med oppganger. Bl.a. ble det lagt nye gulv i 2. et., delvis med utskifting av bjelker, vegglerret skiftet ut og himlinger reparert. Arbeidene ledet av arkitekt Hans Kaas. (St. Prp. No. 12 1859-60).
1864	1865	Kontorene og vaktstuene for overtollbetjenter, undertollbetjenter og rorskarer flyttet fra søndre pakkhus for å avgi rom til pakkboder og unngå fortsatt brannfare ved oppvarming der. Nye kontor- og vaktlokaler ble innredet i 1. et. i tollbodens nordre del som tidligere hadde hørt til tollinspektørens bolig. (St. Prp. No. 4D 1862-63, s. 50-54 og No. 20 1884).
1880		Taket var i 1880 i dårlig stand. De ildfaste kjellerrom bruktes nå til oppbevaring av flytende varer. (Sth. Prp. No. 20 1884).
1888	1889	Hovedreparasjon av taket. (Sth. Prp. No. 48 1892).
1896		Taket i dårlig stand og trenger jevnlig utbedringer (St. Med. No. 10 1898).
1902		Inspektørleiligheten i 2. et. tatt i bruk til kontorer og ekspedisjonsrom og nødvendige innredningsarbeider utført for kr. 1500. (Sth. med. Nr. 10 1906/1907).
1904		Et lite vedhus nevnt i 1898 er revet i 1904 for å skaffe innkjøring til tollbodkaiene på hovedbygningens nordside. (St. med. nr. 10 1913.)
1911		Det var nå lager for flytende varer i 1. et. og vaktlokaler og garderober for oppsynspersonalet. I 2. et. var det korridor gjennom hele bygningen (slik det trolig alltid hadde vært) og 14 værelser som alle ble brukt til kontorer. (St. med. nr. 10 1913.)
1930		Nå omtales (uten datering) toalettrom, bad, garderobeskap m.v. i underetasjen, og på loftet arkivrom og garderobeskap for tolloppsynsmennene. (St. med. nr. 10 1932.)
1944		Bygningen utbrent etter eksplosjonen på Bergen havn 20.4.1944. Bare murveggene sto igjen, og de ble betegnet som i mindre god forfatning i 1947 (St. meld. nr. 10 1949).
1952	1954	Nyoppført i henhold til Stortingets beslutninger 9.5.1949, 6.6.1951 og 12.5.1952. De gamle veggmuene reparert og gjenbrukt, den tidligere takformen gjenskapt med en moderne betongkonstruksjon. To etasjer, loftetasje, kjeller til sentralryfingsanlegg. Ble nå benyttet til kontorer for tollkammer og stedlig revisjon og til rom for vaktstyrken m.m. (St. meld. nr. 10 1958).
2004		Ny planløsning og innredning i sin tids stil ut i fra Tollvesenets krav til en helt moderne innredning uten forsøk på gjenskapning av eldre forhold. Nye inngangsdører midt i portrommet. På sydsiden vaktrom, hvilerom, garderober, toalett, tekjøkken og dusj. På nordsiden hovedinngang til administrasjonsavdelingen med kontorer for pakkhusforvalteren etc. i 1. et. I 2. et. en større vestibyle med kassererkontor på sydsiden og distriktsjefkontor med ekspedisjon og birom på nordsiden. Arkitekt Johan Lindstrøm. (Byggekunst 1957 nr. 4 s 104-105).
2006		Innvendig oppussing i 1. et. med overflatebehandling av treverk, maling etc. Noen lettvegger innsatt i samme stil som de tidligere i 2. et. (Opplyst ved befaring 2008.)
		Ventilasjonsanlegg montert i hele huset, skjult over nye himlinger. Vifterom på øvre loft. (Opplyst ved befaring 2008.)

Vern

Formål:	Verne Bergen tollbod som et arkitektonisk, arkitekturhistorisk og tollhistorisk viktig ledd i norsk historie og i Bergens bybilde.
Begrunnelse:	Tollbodens kontorbygning fra rundt 1760 er et påkostet signalbygg for sin tid og fremstår som en meget representativ bygning og et vesentlig innslag i Bergens bybilde. Til tross for omfattende krigsskader er den fremdeles et hovedverk i periodens arkitekturhistorie i Norge. Innredningen fra 1954 er et meget markant uttrykk for sin tid og er av høy kvalitet både som form, i materialvalg og i håndverksmessig utførelse.
Omfang:	Bygningens eksteriør. Opprinnelige konstruksjoner fra 1954 i hele bygningen. Interiør: Nordre halvdel i 1. etg. (nord for portrommet), hele 2. etg.
Vernekategori:	Verneklasse 1, fredning

Interiør

Interiørnr: 0

Interiørnavn: Interiør generelt

Beskrivelse: Innredningen er i hovedsak fra 1954, utført i eik av meget høy kvalitet i form og med hensyn til materialer og håndverksmessig utførelse. Supplert med enkelte nye lettvegger 2004.

Ventilasjonsanlegg ble installert 2006 og skjult av nye himlinger som ble ført opp mot veggene der det ellers ville bli konflikt med vinduer og annen innredning. Her vises nedsenket himling i 2. et., nordre del sett mot vest med lettvegg fra 1954 t.h., fra 2004 med tilpasset detaljering t.v.

Interiørnr: 100b

Interiørnavn: 1. et. Nordre del

Beskrivelse: Kontorer i nordre del sett mot nordvest.

Interiørnr: 200a

Interiørnavn: 2. et. Vestibyle

Beskrivelse: Porsgrunn marmor er brukt på gulvet også i vestibylen i 2. et. Her sett mot nord.

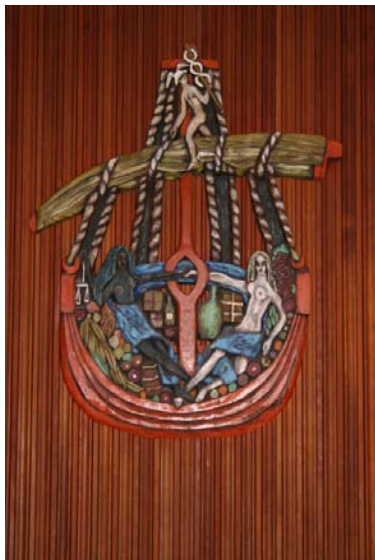

Interiørnr: 200c

Interiørnavn: 2. et.

Vestibyle

Beskrivelse: På østveggen henger et relieff utført av Torvald Moseid ca 1954.

Interiørnr: 100a

Interiørnavn: 1. et. Vestibyle

Beskrivelse: Vestibylen i 1. et. sett mot syd med hovedinngangen og trapp til 2. et. Gulvet lagt med Porsgrunn marmor.

Interiørnr: 150

Interiørnavn: Hovedtrapp
Beskrivelse: Trapp til 2. et. med marmortrinn.

Interiørnr: 200b

Interiørnavn: 2. et. Vestibyle

Beskrivelse: Vestibylens bakvegg er kledd med Oregon pine. Sett mot øst.

Interiørnr: 200d

Interiørnavn: 2. et.

Vestibyle

Beskrivelse: Vestibylen med trappenedgang sett mot sydvest.

BYGNING 6608031 Tollbualmenning 2 a

Kompleks 2497001 Tollbualmenningen 2a Bergen

Interiørnr: 200e
Interiørnavn: 2. et. Søndre del
Beskrivelse: Lettvegger fra 2004 i ekspedisjonen.

Interiørnr: 200f
Interiørnavn: 2. et. Søndre del
Beskrivelse: Søndre fondvegg i ekspedisjonen, sett mot sydøst.

Interiørnr: 200g
Interiørnavn: 2. et.
Nordøstre hjørnekontor
Beskrivelse: Regiondirektørens kontor har mer eksklusivt snekkerarbeid i innredningen.

Interiørnr: 200h
Interiørnavn: 2. et.
Nordøstre hjørnekontor
Beskrivelse: Detalj fra himlingen i regiondirektørens kontor.

Bergen tollbod sett fra øst. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

Sett fra vest. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

BYGNING 6608031 Tollbualmenning 2 a

Kompleks 2497001 Tollbualmenningen 2a Bergen

Sett fra nordøst. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

Gavlen mot Vågen med marmorblokkene for relieffer med Merkur, Justitia og kongekrone som aldri ble hugget. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

Portommet sett mot sydvest. Ved gjenoppbyggingen i 1954 ble det etablert nye innganger på begge sider. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

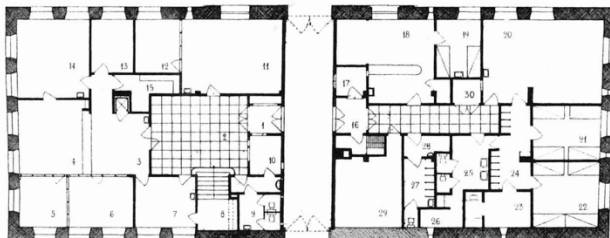
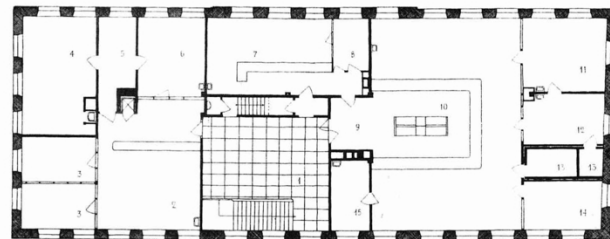
Sett fra nordøst. Opphavsrett: Entra.

BYGNING 6608031 Tollbualmenning 2 a

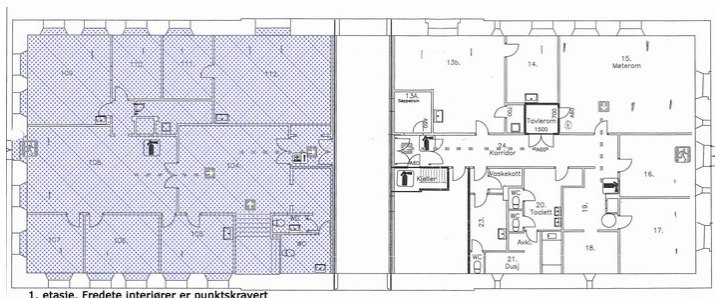
Kompleks 2497001 Tollbualmenningen 2a Bergen

Sydøstre hjørne i vestibylen i 2. etasje. Foto: J. Chr. Eldal, NIKU 2008.

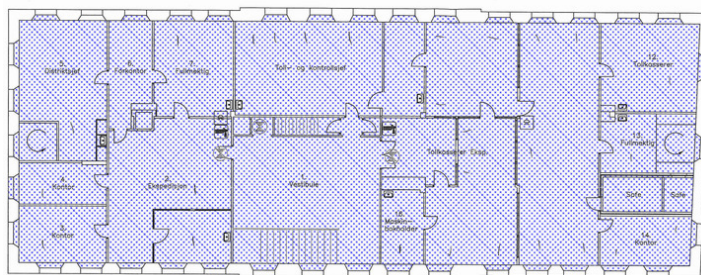

Planer 1. og 2. etasje 1954. Etter Byggekunst 1957 s 104.

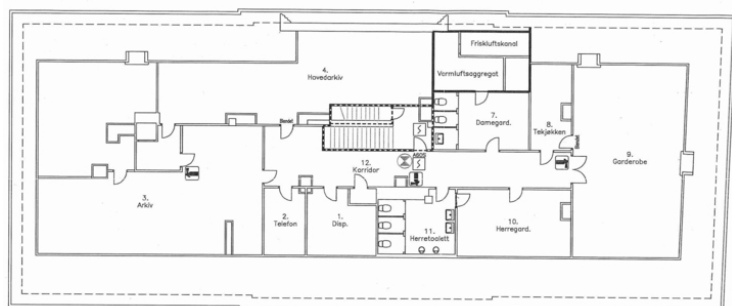
1. etasje. Fredete interiører er punktskravert

Plan 1. etasje 2008. Fredete interiører markert med blå punktskravur.

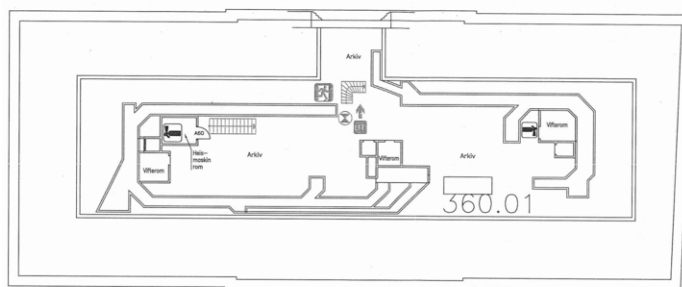

2. etasje. Fredete interiører er punktskravert (hele etasjen)

Plan 2. etasje 2008. Interiører i hele etasjen er fredet og markert med blå punktskravur.

Plan 3. etasje (nedre loft) 2008.

Plan øvre loft 2008.